

Wprowadzenie

Organizacja i formy instytucjonalnej edukacji i rehabilitacji oraz systemowego wspomaganie rozwoju osób z różnymi rodzajami i stopniami niepełnosprawności zmieniały się wraz z globalnymi i regionalnymi przewartościowaniami społeczno-kulturowymi i działaniami sprzyjającymi integracji społecznej. Współczesne teorie dotyczące wsparcia osób zagrożonych niepełnosprawnością i niepełnosprawnych podkreślają transdyscyplinarne podejście pedagoga-terapeuty, nauczyciela, psychologa, lekarza i innych specjalistów do osoby niepełnosprawnej, jej rodziny i otoczenia. Jedną z form działania w tym zakresie jest wspomaganie rozwoju, które musi być dostosowane do indywidualnych potrzeb osób lub grup społecznych oraz warunków ich życia. „W pierwszym przypadku podstawową kategorią analizy jest kategoria dopasowania (oferta a potrzeby adresata), w drugim kategoria realizmu życiowego (rzeczywiste warunki życia a optymalne czy idealne warunki życia)” (Brzezińska 2013, s. 683).

W działaniach mających na celu wspomaganie rozwoju odwołujemy się do przeszłości, historii pojedynczych osób, swoistości ich doświadczeń, zaburzeń, zasobów, osiągnięć, a także do terażniejszości i przyszłości. Skuteczność działań wspomagających rozwój dziecka lub osoby dorosłej musi więc uwzględniać „historyczność człowieka” (Danner, za: Ablewicz 1994, s. 20), która często wydarza się jednorazowo, personalnie w kontekście społeczno-kulturowym. Podczas obserwacji zachowań dziecka (czy osoby dorosłej) w procesie wspomaganie rozwoju „wszystko jest ważne i mówiące o całości”, dlatego „należy uwzględnić cały splot warunków, w jakich ono żyło i żyje [...], bo nie ma zbyt drobnego szczegółu, na który nie należałoby zwrócić uwagi” (Grzegorzewska 1996, s. 115–116). Podstawowe znaczenie przy projektowaniu i realizowaniu działań wspomagających rozwój ma więc poznanie drogi rozwoju człowieka na kontinuum między realizmem psychologicznym a realizmem życiowym (por. Brzezińska 2013), czyli między zaangażowaniem a oczekiwaniami, potrzebami osoby, do której skierowana jest pomoc w kontekście różnorodności, wielości i innowacyjności form, metod ofert wsparcia. Otrzymywanie różnorodnej pomocy odbywa się na granicy między przeszłością, terażniejszością a przyszłością, a połączenie przeszłości z terażniejszością może stanowić inspirację do wypracowania nowych sposobów wspomaganie.

Człowiek drugiej dekady XXI wieku jest ustawicznie oceniany według wskaźników, punktów, parametrów, które narzuca nam system edukacyjny, gospodarczo-administracyjny, zgodny z krajowymi, unijnymi lub międzynarodowymi biurokratyczno-ekonomicznymi zobowiązaniami czy zaleceniami. Często procedury organizacyjne narzucają kierunek działań pomocowych, nie zawsze zgodny z „historycznością człowieka”, etycznym postępowaniem lub powszechnie przyjętym systemem wartości. Wtedy pojawiają się pytania: Jak w kontekście standaryzacji działań wspierających skutecznie wspomagać rozwój dziecka i osoby dorosłej? Jakie działania kierowane do środowiska życia osoby niepełnosprawnej i jej rodziny integrują interwencję z zewnątrz? Jaka jest rola i miejsce pedagoga-terapeuty w aktualnej rzeczywistości społeczno-kulturalnej? Czy sięganie do historii nauk o wychowaniu oznacza kontynuację, imitację, czy zmusza do inspiracji? Czy potrafimy określić granice między przeszłością, terażniejszością i przyszłością, dążąc do wypracowania nowych rozwiązań pomocowych? Te i inne pytania ze względu na wielowymiarowość poruszanych w nich zagadnień zmuszają specjalistów do głębokich przemyśleń teoretycznych i merytorycznych oraz zachowania przy tym poprawności metodologicznej. Wymagają również znajomości przepisów prawa oświatowego, ustawowego, finansowego. Zmiany w podejściu do edukacji ustawicznej, międzykulturowej i inkluzyjnej dają impuls do poszukiwania nowych kierunków oddziaływań profilaktyczno-wspierających rozwój i jakość życia dzieci oraz dorosłych z niepełnosprawnością w biegu życia, w wymiarze spersonalizowanej i ogólnej przestrzeni społecznej, z uwzględnieniem dotychczasowego dorobku naukowego wielu obszarów wiedzy, a także innowacyjności. Nowoczesna technologia XXI wieku pomaga człowiekowi nie tylko w codziennym życiu, w kontekście realizmu psychologicznego i życiowego, ale jest także narzędziem wspomagającym rozwój. Aplikacje zainstalowane w telefonach, smartfonach, tabletach często pełnią funkcję indywidualnego doradcy medycznego, rehabilitanta, pedagoga-terapeuty, logopedy. Najnowsze urządzenia, a szczególnie gadżety elektroniczne, świadczą e-pomoc. Tradycyjne i innowacyjne formy i metody stosowane w działaniach profilaktyczno-wspierających rozwój wymagają od uczestników nie tylko określonej wiedzy, umiejętności i postaw, ale również świadomego wyboru różnorodnych i zmiennych ofert edukacyjno-terapeutycznych. Przeobrażenia historyczno-cywilizacyjne, często związane z odrzuceniem autorytetów, tradycji, a także z dynamiką wdrożenia i korzystania z nowoczesnych technologii w codziennym życiu, zmuszają do aktualizowania i poszukiwania nowych rozwiązań pomocowych skierowanych do osoby z niepełnosprawnością.

Niniejszy – czwarty tom cyklicznego opracowania: *Teoria i praktyka oddziaływań profilaktyczno-wspierających rozwój osób z niepełnosprawnością*, stanowi kontynuację formuły teoretyczno-empirycznych poszukiwań odpowiedzi na pytania: Jaki powinien być kierunek wspierania dziecka/osoby dorosłej z niepełnosprawnością w biegu jej życia? Które metody i formy pomocy sprzyjają normalizacji jakości życia w określonych uwarunkowaniach czasowo-przestrzennych, doświadczanych subiektywnie? Odpowiedzi na te i inne pytania są treścią tekstów opracowanych przez teoretyków pedagogiki specjalnej oraz praktyków, w tym nauczycieli, wychowawców, pedagogów-terapeutów, którzy na co dzień pracują z osobami z niepełnosprawnością i ich rodzinami. Propozycje rozwiązań w obszarze wspierania społecznego osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności w ujęciu historycznym, normatywnym, funkcjonalnym i innowacyjnym mają ułatwić zrozumienie zróżnicowanych potrzeb w zakresie wspomagania rozwoju tych osób i osiągnięcia przez nie lepszej jakości życia.

Kolejny tom książki ma podtytuł: *wobec tradycji i innowacji*. Powrót do źródeł oznacza refleksję nad dorobkiem tych obszarów naukowych, które ukształtowały obraz współczesnej teorii i praktyki działań profilaktyczno-wspierających rozwój osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych i terapeutycznych. Żyjemy w historii i ją tworzymy, nie należy więc lekceważyć przeszłości. Sięgając do początków i tradycji prezentowanych zagadnień, w monografii wyodrębniono pięć części. Ich treść nawiązuje do cytatów z opracowań twórczyni teorii i praktyki pedagogiki specjalnej – Marii Grzegorzewskiej:

Każdy z nas stanowi przecież jakiś oddzielny świat...

(Grzegorzewska 1996, s. 152)

Co spowodowało smutne dzieje dzieci i ich ciężkie przeżycia?

Wszystkie warunki pozostały te same. Zmieniał się tylko jeden... nauczyciel!

(Grzegorzewska 1996, s. 24)

Część pierwsza monografii: *Transdyscyplinarne działania wspomagające rozwój osób z niepełnosprawnością w przestrzeni ich życia*, ma uświadomić, że zróżnicowanie potrzeb osobistych i społecznych dzieci i młodzieży bez względu na poziom ich sprawności, wyznawaną religię, pochodzenie społeczne i etniczne jest wyzwaniem dla nauczycieli i systemu edukacji XXI wieku. Przypomnienie zmian w podejściu do dziecka w społeczeństwie na przestrzeni wieków w zderzeniu ze współczesnym biznesem dostrzeganym w działaniach

pomocowych „na rzecz niepełnosprawności” (osób z niepełnosprawnością) zwraca uwagę na ważne problemy, postępowanie nie zawsze zgodne z etyką, powszechnie przyjętym systemem wartości poszczególnych ludzi, tworzących określoną społeczność. Komerccjalizacja działań, ujęcia normatywne i funkcjonalne w systemie kształcenia specjalnego często sprowadzają się do określania wskaźników, punktów, parametrów, które narzuca nam system edukacji, polityka gospodarczo-administracyjna zgodna z krajowymi, unijnymi lub międzynarodowymi zobowiązaniami, procedurami lub zaleceniami, ale nie zawsze uwzględniają optymalną ścieżkę edukacyjną dla ucznia z niepełnosprawnością. Musimy wtedy sięgać nie po tradycyjne metody terapii, ale po działania użyteczne we współczesnej pedagogice specjalnej, np. wizyty domowe w ramach wczesnego wspomagania rozwoju dziecka. Zależność człowieka od ograniczeń wynikających z zaburzenia, choroby lub niepełnosprawności w kontekście historycznym, społeczno-kulturowym, normatywnym i funkcjonalnym, tzn. wzajemnego oddziaływania na siebie jednostki z otoczeniem w wymiarze normalizacji życia i uczestnictwa w przestrzeni indywidualnej i społecznej, jest przedmiotem rozważań K. Dormus, M. Zaorskiej, A. Twardowskiego i K. Parys.

Innowacyjno-metodyczne działania wspomagające rozwój osób z niepełnosprawnością (część druga monografii) są omawiane przez teoretyków pedagogiki specjalnej i praktyków w tej dziedzinie (A. Czyż, E. Dyduch, A. Szymajda, P. Gołąbek-Jonak, A. Bora, M. Biesiadecka, S. Mihilewicz). Są to opracowania dotyczące konkretnych, użytecznych działań pomocowych stosowanych w opiece, edukacji, terapii, wspieraniu osób z różnymi rodzajami i stopniami niepełnosprawności.

Trzecia część monografii, zatytułowana: *Technologie informacyjne w działaniach profilaktyczno-wspierających rozwój osób z niepełnosprawnością*, zawiera teksty, których autorzy (D. Żuchowska-Skiba, D. Baraniewicz, M. Brudniak, A. Buczek, J. Sikorski, M. Masłowska, A. Michalczyk) zwracają uwagę na zalety i wady internetu i wykorzystania technologii informacyjnej w tworzeniu przestrzeni sprzyjającej/zagrażającej integracji/wykluczeniu i/lub normalizacji życia osób niepełnosprawnych i ich rodzin. E-pomoc, blogi internetowe to innowacyjne rozwiązania, z których korzysta coraz większa liczba osób. Pomoc on-line za pośrednictwem mediów elektronicznych może uzupełniać poradnictwo profilaktyczno-wspierające, ale nie zastąpi klasycznych wizyt i porad w gabinecie specjalisty.

Działania wspomagające aktywność zawodową i rehabilitację osób z niepełnosprawnością są przedmiotem rozważań autorów czwartej części książki

---

(D. Wolska, B. Superson, M. Pasteczka). Podkreślają oni, że zwiększanie aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnością musi być traktowane jako dwa nawzajem uzupełniające się działania: przygotowanie pracowników, a także podjęcie działań dostosowawczych w zakładach pracy. Teksty przedstawiają również dobre praktyki i rozwiązania w zakresie edukacji i rehabilitacji osób z niepełnosprawnością na przykładzie doświadczeń burundyjskich i baskijskich działań pomocowych. Jest to poszerzenie spojrzenia na zagadnienia niepełnosprawności i aktywizacji zawodowej tej grupy osób z perspektywy innych kultur i systemów społecznych.

Poszukiwanie optymalnego modelu kształcenia nauczycieli jest treścią piątej części książki: *Tradycyjne i innowacyjne podejście do funkcji pedagoga specjalnego w systemie edukacji i wsparcia rozwoju osób z niepełnosprawnością*. Trudnym zadaniem dla nauczycieli, uczniów, rodziców oraz wszystkich uczestników określonych przestrzeni społecznych jest nastawienie na współpracę, aktywność i uczestnictwo w procesie edukacyjno-terapeutycznym. Jednym z wyznaczników pomyślnej realizacji działań profilaktyczno-wspierających w przestrzeni edukacyjnej jest przygotowanie nauczycieli i szkoły do realiów życia i zaspokajania indywidualnych potrzeb uczniów. Autorzy tekstów (M. Kościółek, S. Olszewski, K. Bidziński) podkreślają, że żyjemy w historii i ją tworzymy, dlatego nie należy lekceważyć przeszłości. Tworząc współczesną myśl pedagogiki specjalnej i poszukując nowych rozwiązań praktycznych, musimy odnosić się do historii.

Przedstawione w książce sposoby tworzenia warunków sprzyjających wspomaganie rozwoju, włączeniu społecznemu, normalizacji i godnemu uczestnictwu osób z niepełnosprawnością w życiu społeczeństwa wpisują się w terażniejszość, przeszłość i przyszłość. Sięgając do przeszłości, należy przywołać tezę Marii Grzegorzewskiej, przedstawicielki modelu wychowania z początku XX wieku, która twierdziła: „Tylu różnych ludzi, tyle różnych charakterów i różnych postaw do życia. My nauczyciele-wychowawcy powinniśmy widzieć wszystkie, wartościować je i rozumieć ich motywy” (Grzegorzewska 1996, s. 65). Polecamy lekturę książki, w której przedstawiono różnorodne podejścia do teorii i praktyki oddziaływań profilaktyczno-wspierających rozwój osób z niepełnosprawnością.

Serdecznie dziękujemy Recenzentkom: dr hab. Krystynie Barłóg, prof. UR i dr hab. Dorocie Podgórskiej-Jachnik, prof. UKW, za cenne uwagi merytoryczne.

Grażyna Gunia, Agnieszka Ochman, Małgorzata Trojańska

Bibliografia

- Ablewicz K. (1994), *Hermeneutyczno-fenomenologiczna perspektywa badań w pedagogice*, Skrypty Uczelniane nr 712, UJ, Kraków
- Brzezińska A.I. (2013), *Jak skutecznie wspomagać rozwój?* [w:] A.I. Brzezińska (red.), *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*, GWP, Sopot
- Grzegorzewska M. (1996), *Listy do młodego nauczyciela*, Wydawnictwo WSPS, Warszawa